

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2017, Yıl:5, Sayı:10

Geliş Tarihi: 14.06.2017

Kabul Tarihi:15.08.2017

Sayfa:158-173

ISSN: 2147-8872

“ANA SÖZÜ” GAZETESİ ÖRNEĞİNDEN HAREKETLE GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞINA BİR BAKIŞ

Muhammet Mustafa Kaya*

ÖZET

Bu çalışmada “Ana Sözü” gazetesinin son beş yılı (2012-2016) içerisindeki haberlerde güncel olarak kullanılan Gagauz Türkçesine ait kelimeler ele alınmıştır. İncelenen kelimelerin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Türkiye Türkçesine en yakın lehçe olan Gagauz Türkçesinin söz varlığı incelendiğinde Türkiye Türkçesinden farklı kelimeler tercih edilerek aynı anlamda kullanılan ifadelere yer verildiğini ve Türkçenin kendine has özelliklerinden yararlandığı görülmektedir. Slav kültürünün etkisinde kalmasına rağmen kullanılan kelimeler içinde orijinaliteyi sağlayarak Gagauz Türkçesine has kelimeler ortaya çıkmıştır. Bu durum dil içinde kültür devamlılığının canlı tutulduğuna dair fikirler sunmaktadır.

Fonetik olarak da görülen değişimlerin yanında yabancı kelimelerle birlikte oluşturulmuş fiil ya da kelimeler de tespit edilmiştir. Mensubu olduğu Hıristiyanlık dinine de Türkçenin imkânlarıyla kullandıkları dilin söz varlığına katarak yeni kelimeler türetmişlerdir.

En göze çarpan özellik de Gagauz Türkçesi içerisinde kelimelerde erillik ve dişillik olayının görülmesidir ki bu Türkçenin özelliği değildir. Gagauzlar, Slav dilinin etkisiyle kadın ve erkek cinsiyeti ayrımı için kelimelerde eril cins ve dişil cins kullanırlar. Bu makalede örnekleriyle birlikte belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkçesi, Gagauzca kelime, Gagauz Basını, Gagauzlara has kelimeler, Gagauzlar.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD,
orcid.org/0000-0002-5353-1433, m.moustaphaqaia@gmail.com

AN OVERVIEW TO THE VOCABULARY OF GAGAUZ TURKISH WITH REFERENCE TO THE SAMPLE OF THE NEWSPAPER “ANA SÖZÜ”

ABSTRACT

In this study, words currently being used in the Turkish Gagauz have been analyzed in the last five years (2012-2016) of the newspaper named “Ana Sözü”. Information about the characteristics of the indicated words are given.

When vocabularies are examined of the Gagavuz language which are closest to the Turkish language, it is seen that different words from the Turkish language have been preferred and they have been used in the same expressions and have benefited from the features of Turkish language. Despite being influenced by Slavic culture, the words that can be seen in the language of Gagauz have emerged by providing originality in the words. This situation presents ideas that the cultural continuity in the language is kept alive.

In addition to the changes seen as phonetics, verbs or words formed together with foreign words are also identified and they have derived new words by adding them to the Christianity religion where they are members and the language they use with Turkish.

The most salient feature is the appearance of masculine and feminine phenomena in the words within the Gagauz language. Gagauzians use masculine and feminine in the words to distinguish between male and female gender under the influence of Slavic language. It is mentioned together with examples in this article.

Keywords: Gagauz Turkish, Gagauz words, Gagauz Press, Gagauz to specific words, Gagauz.

GİRİŞ

“Gagavuz” sözü TDK Türkçe sözlükte, “*Büyük çoğunluğu Moldova’da, az bir kısmı Deliorman, Dobruca, Beserabya ve Ukrayna’da oturan Ortodoks Türk halkı veya bu halktan olan kimse*” diye tanımlanmaktadır. Bu Türk boyunun mensupları resmî bir statü içerisinde Moldova’ya bağlı özerk bir bölge olan “Gagauz Yeri”nde yaşamaktadırlar. Ukrayna’nın batısında Prut nehri civarında yaşayan Gagauzlar Hıristiyanlaşmış fakat kimliklerini yitirmemiş Türk boylarından biridir (Karpat, Kemal H, ss.288-291). Romanya’nın Besarabya ve Dobruca kıtalarında, Bulgaristan’ın Varna Sancağında (Gagauz) denilen küçük bir kısım halk vardır ki ana dili Türkçe, mezhebi de Hıristiyan Ortodoks’tur.” (Anzerlioğlu, 2006: 32). Ukrayna ve Romanya ülkelerinde siyasi anlamda özerklik ve benzeri herhangi bir statü yoktur.

Biz bu makalemizde bu Türk boyunun mensuplarının tercihine uyarak bu adı “Gagauz” biçimiyle kullanacağız.

“Gagauz” adı, *Gagauz*, *Gagoğuz*, *Gök-Oğuz*, *Gaygauz* hatta *Qaqouz* şekillerinde yazılmakta ve *Gaga Uz* “Uzların bir boyu”, *Hak Oğuz* “Hakka bağlı kalan Oğuz”, *Kaka Uz*, *Aga Uğuz*, “büyük Oğuz”, *Ganga / Kanga Uz* “Balkaş Gölü civarında yaşayan bir Türk Topluluğu”, *Kalauz* “sınır bekçisi”, *Kara Oğuz*, *Keykavus* “Selçuklu Sultanı İzzedin Keykavus’un adı” gibi çok değişik kaynaklardan getirilerek farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmaktadır (Türk Lehçeleri Grameri, 2007: 83).

Konuya geçmeden önce Gagauz Türk yazı dili hakkında kısa bilgi vermekte yarar vardır.

Bizans kaynaklarında Gagauzlardan “Türkçe konuşan Elenler” şeklinde bahsedilmiştir. “Gagauz” ismi ilk kez Rus kaynaklarında 1817 tarihli nüfus sayımında bir katografyada geçmektedir (Kurt, B. 2017: 358-354.)

Gagauzlar için 1957 yılına kadar basından söz etmek pek mümkün değildir. O kadar ki, Nikolay Arabacı 1930’lu yıllarda şiirlerini Kırım Tatar gazetelerinde yayınlanmıştır. 1957 yılı içerisinde *Moldova Sosyaliste* gazetesinin yanında ek olarak Gagauzlar için ayda iki defa gazete çıkmaya başlamıştır.

Moldova Hükümeti’nin 30 Temmuz 1957 tarihinde Gagauzlar için alfabe oluşturulması kararının alınmasıyla Gagauz basını ve edebiyatı gelişmeye başlar. Aynı tarihte basılmaya başlayan gazete 1961 yılına kadar yayınlanmaya devam eder. 1970’de *Komrat* adlı gazete çıkmışsa da uzun ömürlü olamamıştır. 1985’te ise Moldovan Yazarlar Birliği *Literatura Şi Arta* gazetesinde Türkçe bir sayfa yayınlanmaya başlar (Güngör, H., Argunşah M., 1998: 78).

1988 yılının 14 Ağustos tarihinde Gagauzlar yeni gazeteleri “Ana Sözü”ne kavuştular. Bu tarihten itibaren on beş günde bir “Sovetskaya Moldova” gazetesine ilave olarak 4 sayfa halinde Gagauz Türkçesiyle ve Kiril harfleriyle hazırlanmış “Ana Sözü” gazetesi yayın hayatına başladı. (Güngör, H., Argunşah M., 1998: 79). Ayda bir sayı olarak yayımlanmaktadır. 2017 yılının Temmuz ayında 13-14 (680-681) sayısı yayımlanmıştır.

23 Aralık 1994’te Moldova Parlamentosunda kabul edilen kanun tasarısında “...politik, ekonomik ve kültürel gelişmesini sağlama ve kendi toplumunun problemlerini çözüme hürriyetine sahiptir. Moldova Cumhuriyeti kanun ve anayasası ile Gagauz bölgesi içerisinde bütün haklar ve özgürlükler garanti altına alınmıştır.” (Güngör, H., Argunşah M., 1998: 46) denilmektedir.

Bu kanunla beraber Gagauz Türkçesinin gençler arasında unutulmadan sağlıklı olarak aktarılması için anadilde gazete, dergi ve radyo iletişim araçları etkin bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.

Gagauz Yeri’nde şu anda Gagauz Türkçesi ile yayın yapan üç gazete (Ana Sözü, Meydan, Gagauzlar), iki dergi (Gagauz dili hem literatürası, Sabaa yıldızı) ve Gagauz Radio Televizyonu (GRT) mevcuttur.

Türkiye’de bugüne kadar Gagauz Türkçesiyle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan Nevzat ÖZKAN’ın 1996 yılında yayımlanan “Gagauz Türkçesi Grameri (TDK

Yay., Ankara, 1996) ile Harun GÜNGÖR ve Mustafa ARGUNŞAH'ın ortak yayını "Gagauzlar Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991)" adlı yayınlar ilk basılı akademik çalışmalardan sayılabilir. Bu ikisinin dışında yayımlanmış çok sayıda kitap, makale ve bildiriler de vardır.

Konuyla ilgili olarak çeşitli üniversitelerimizde yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri de vardır. 11 Nisan 2017 tarihi itibarıyla tespit edebildiğimiz kadarıyla YÖK Tez Merkezi bünyesinde 15 adet yüksek lisans (2 adet dilbilim, 2 adet halkbilimi, 7 adet Türk Dili ve Edebiyatı, 4 adet Uluslararası İlişkiler) ile 9 adet doktora tezi (1 adet Antropoloji, 2 adet dilbilim, 1 adet dilbilim, 1 adet Eğitim ve Öğretim, 1 adet Halkla İlişkiler, 2 adet Tarih, 1 adet Türk Dili ve Edebiyatı) yapılmıştır. Bunların yanında yayımlanmış çok sayıda kitap, makale ve bildiriler vardır.

Akademik çalışmaların konu dağılımına baktığımızda; Gagauz Türklerinin destan, roman, masal, hikâye, türkü vb. sözlü ve yazılı edebî ürünlerinin çeşitli bakımlardan ele alındığı görülmektedir.

İNCELEME

Biz de bu çalışmamızda Gagauz Türklerinin şu andaki süreli yayınlarından *Ana Sözü* gazetesinin 2012-2016 yılları arasındaki sayılarında dikkatimizi çeken bazı ifadeler üzerinde duracağız. Bunların ortak özelliği, Gagauz Türklerine has sözler olmalarıdır¹.

Bu sözlerle ilgili tespitlerimiz şunlardır:

1. Bazı ifadelerde, kavramlar (çoğunlukla tamlamalarda) Türkiye Türkçesinden farklı kelimeler tercih edilerek aynı anlamda anlatılmaktadır.

“aar bir fikir” (önemli bir fikir; Tr. ağır, bir + Ar. fikr): Bu ifadede *aar* kelimesi, *önemli* anlamında kullanılmıştır.

“açılış sözü” (açılış konuşması; Tr. açılış, söz): *Söz* kelimesi, Türkiye Türkçesindeki konuşma kavramını karşılarken, Gagauz Türkçesinde yapılan konuşmanın bütünü ifade etmektedir.

“açılış şiridi” (açılış kurdela; Tr. açılış + Ar. şirid): Burada *şirid* kelimesi, *kurdela* yerine kullanılmaktadır.

“hacker atakası” (hacker saldırısı; İng. hacker + Tr. ataka): Türkçe *ataka* kelimesi Türkiye Türkçesi *saldırı* kelimesinin yerine kullanılmıştır.

“fasıl lafları” (bölüm sözleri; Ar. fasıl + Far. laf): Bu tamlamadaki her iki kelime de Türkiye Türkçesinde mevcut olup kullanım yerleri farklıdır.

Edebî dile ait olan *fasıl* kelimesi Türkiye Türkçesinde daha çok halk arasında konuşulan *laf* kelimesi ile birlikte kullanılmamaktadır.

¹ Çalışmamızda yer alan sözlerin referansları, akışı bozmamak amacıyla çalışmanın sonuna bırakılmış, burada bir dizin-tablo biçiminde verilmiştir.

“**başkasaba**” (başkent; Tr. baş + Ar. kasaba): *Kasaba* kelimesi *kent* ya da *şehir* yerine kullanılmakta, Gagauz Yeri’nin merkezî şehrini ifade etmektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde *kasaba* kelimesi şehirden küçük yerleşim birimini ifade eder.

“**dua kaldır-**” (Dua et-; Ar. dua + Tr. kal-): Bu eylemi Gagauzlar Hıristiyan dinine uygun bir şekilde gerçekleştirmektedir.

“**etnikarasi**” (uluslararası; Fra. etnik + Tr. ara): Yabancı bir kelime Türkçe bir kelime isim tamlaması yapısında yeni bir terim oluşturulmuştur.

“**hıstırcı baskı**” (yoğun baskı; Tr. hıstırcı, baskı): *Kıstır-* türetildiği anlaşılan *hıstırcı* sıfatı bu tamlama içinde Türkiye Türkçesinde *yoğun* kelimesinin taşıdığı anlamı taşımaktadır. Türkçenin kelime türetme imkânlarının kullanılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

“**yalpak laf**” (nazik söz; Tr. yalpak + Far. laf): *Yalpak* kelimesi, *nazik* sözünün yerine kullanılmaktayken Türkiye Türkçesinde isim halk ağzında “*dalkavuk, sarp yer, uçurum, sokulgan, cana yakın (TDK, Türkçe Sözlük)*” anlamlarına gelmektedir.

“**bilim spezialist**” (bilim adamı, uzman; Tr. bilim + Rus. spezialist): Tamlamadaki kelimeler Türkçe ve yabancı kelime ile oluşturulmuştur. *Spezialist* kelimesi Türkiye Türkçesinde kullanılmayan Rusça kökenli bir kelimedir. Türkiye Türkçesinde bilim adamı şeklinde ifade edilen kavram, Gagauz Türkçesinde *uzman* anlamındaki *spezialist* kelimesinin önüne *bilim* sözü getirilerek karşılanmıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde yer yer *uzman* kelimesi ile *bilim adamı* eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

“**kof laf**” (boş söz; Tr. kof + Far. laf): Türkiye Türkçesinin halk ağzında *kof* kelimesi geçmesine rağmen Gagauz Türkçesi gibi kalıplaşmış standart bir ifade olarak yer almamaktadır.

“**kultura zaametçisi**” (kültür işçisi; Rus. kultura + Ar. zaametçi): Gagauz Türklerinin kültür alanında değerli çalışmalar yapan kişilere verdikleri bir isimdir. Türkiye Türkçesinde bu kavramı karşılayan böyle bir ifade yoktur.

“**bilim zaametçisi**” (bilim adamı; Tr. bilim + Ar. zaametçi): Türkiye Türkçesinde yaygın ve kabul görmüş bir tamlama olan “bilim adamı” kavramı Gagauz Türkçesinde *bilim spezialist* ve *bilim zaametçisi* sözleriyle ifade edilmektedir.

Her iki sözde de yapılan işin “zahmet” kelimesiyle karşılanması ilgi çekicidir. Türkiye Türkçesinde buna benzer “bilim emekçisi” ifadesi ile karşılaşılmaktadır.

“**patriotik duygu**” (vatanseverlik duygusu; Rus. patriotik + Tr. duygu): *Patriotik* kelimesi, Türkiye Türkçesinde *vatanseverlik* kelimesiyle aynı anlamı taşır. Aynı kavram Türkiye Türkçesinde isim tamlaması, Gagauz Türkçesinde ise sıfat tamlaması yapısında ifade edilmiştir. Bu yapılırken Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yabancı kökenli *patriotik* sözü kullanılmıştır.

“**patriotika aktyası**” (millî anma günü; Rus. patriotika, aktya): Türkiye Türkçesindeki *millî anma günü* ifadesi Rusçanın etkisiyle *patriotika aktyası* şeklinde kullanılmaktadır.

“**plenar oturuşu**” (genel kurul toplantısı; Rus. plenar + Tr. oturuş): Gagauz Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bir ifadedir. Türkiye Türkçesindeki “oturum” kelimesinin yerine *oturuş* sözünün kullanılması ilgi çekicidir.

“**resimci şkolası**” (sanat okulu; Tr. resimci + Rus. şkola): Ressam yetiştirme merkezine bu ifadeyi kullanırken Türkiye Türkçesinden farklı olarak *resimci* kelimesi, *ressam* kelimesinin yerini almıştır. Meslek adı yapımında Türkçenin imkânlarından yararlanılmış olması, kayda değer bir husustur.

“**üüsek çorbacı**” (çok zengin; Tr. üüsek + Far. çorba): Gagauz Türkçesinde mal varlığı fazla olan kişiler için kullanılan ifadedir. Tamlamadaki *üüsek* sözü yüksek, üst düzey; *çorbacı* kelimesi ise bir evin geçimini sağlamakla mükellef kişi anlamındadır. Burada verdiğimiz anlam tamlamanın bütününe aittir.

“**üstolan durum**” (olağanüstü hal; Tr. üstolan, durum): Yapısını “normalin üzerinde” olarak açıklayabileceğimiz *üstolan* kelimesi ile Türkiye Türkçesindeki *olağanüstü* ifadesi arasında kelimelerin sıralanışı bakımından farklılık vardır.

“**büük horu**” (büyük oyun, bir halk oyunu; Tr. büük, horu): Gagauzların folklorik bir faaliyeti olup bu ifade *horu* kelimesini Türkiye Türkçesindeki “horon” sözünden farklı olarak *oyun* kelimesinin yerine kullanmaktadır.

“**bir minutluk susmak**” (bir dakikalık saygı duruşu; Tr. bir, susamak + Rus. minut): Türkiye Türkçesi saygı duruşunun yerine Rusça dakika anlamında olan *minut* kelimesi ile Türkçe olan *susmak* kelimesi ile oluşturulan farklı bir yapı kullanılmıştır. Bu söz de *dua kaldırmak* ifadesinde olduğu gibi eylemin kendisine, yapılış biçimine vurgu yapılmaktadır.

“**şükür et-**” (teşekkür et-; Ar. şükr + Tr. et-): Türkiye Türkçesinde insanlar için *teşekkür* Allah için *şükür* sözüyle kurulan birleşik fiiller kullanılırken Gagauz Türkçesinde bizde Allah için kullanılan *şükretmek* fiili insanlar için de kullanılmaktadır.

“**metinnemää**” (methedil-; Ar. medh + Tr. -le): Aynı fiil Türkiye Türkçesinde isim+yardımcı fiil yapısında birleşik fiille ifade edilirken Gagauz Türkçesinde *medh* isminin üzerine *-le-* isimden isim yapma ekinden yararlanma yoluna gidilmiştir. “*medihlemek*” fiili daha sonra bir takım ses değişimleriyle metinnemää biçimini almıştır.

2. Türkiye Türkçesindeki bazı ifadeler, Gagauz Türkçesinde farklı bir fonetik görünüm içinde kullanılır. Bunlara; *ani* “hani”, *ba* “be”, *bekim* “belki”, *sallangaç* “salıncak”, *dädu* “dede” kelimelerini *kablet-* “kabul et-”, *betva et* “beddua et-” birleşik fiillerini ve *makar ki* “meğer ki” *şansora* “artık, ondan sonra (şu andan sonra)”, *onuştan* “onun için (anın+uçun+dan) ifadelerini örnek olarak gösterebiliriz. Bu kelimeleri ve telâffuz biçimlerini Türkiye Türkçesi ağızlarında da görmek mümkündür.

Bu örneklerdeki fonetik olaylar şunlardır:

“*ani*” h yutulması, “*ba*” artdamaklılaşma, “*bekim*” l erimesi ve sonda ünsüz türemesi, “*sallangaç*” iki farklı fiil kökünden türetme, “*dädu*” e>u artdamaklılaşma, daralma ve dudaklılaşma, “*kablet-*” orta hece vurgusuzluğu kaynaklı ünlü düşmesi ve ulama, “*betva et-*”

tekleşme, hece düşmesi ve ünsüz türemesi, “**makar ki**” ğ>k süreksizleşmesi, artdamaklılaşma ve ötümsüzleşme, “**şansora**” hece kaynaşması, hece düşmesi ve ünsüz düşmesi, “**onuştan**” hece kaynaşması, ç>ş süreksizleşmesi, d>t ötümsüzleşmesi.

3. Hıristiyanlığa ait kavramların Türkçenin imkânlarıyla kullanılarak karşılanmış olması, Gagauz Türkçesine ait bir durumdur. **Ay-baba** “Dini lider”, **Vatizedici** “Vaftizci”.

4. Türkçe kelime ek ve gövdeleriyle Türkiye Türkçesinde bulunmayan kelimeler türetilmiştir. Bunların örnekleri şunlardır:

A) Tek kelime olanlar:

a) Türkçe kelime +Türkçe ek yapısındakiler: **ödek** (<öde-k: maaş), **bitki** (<bit-ki: son), **soruş** (<sor-(u)ş:sorun), **acırgan** (<acı+z+gan: üzüntü), **sevinmelik** (<sev-(i)n-me-lik: memnuniyetle), **titsi** (<tit-si: korkunç, acayip, titretici), **gözledici** (<göz+le-di-ci: gözlemci), **önderci** (<önder+ci: yönetici), **yazıcı** (<yaz-ı+cı: yazar), **yılaççı** (<yılaç+çı: eczacı (İlaççı)), **donaklı** (<donak+lı: süslü), **donakla-**(<donak-la-: süsle-), **gerçikli** (<gerçek+li: gerçeğe yakın dedikodu”).

b) Yabancı kelime+Türkçe ek yapısındakiler:, **zaamatçı** (<zaamat+çı: işçi), **peetçi** (<peet+çı: şair (beyitçi)), **tipar** (<tipografya fiilinden: yazı basılması, **tiparla-** (<tipar-la-: matbaada basmak), **kantarla-** (<kantar-la-: tart-, **nacakle-** (nacak-le-: baltala-), **yufkala-** (<yufka-la-: zayıfla-), **payvantla-** (<payvant-la-: hayvanları iple kazığa bağla-), **metinnemü** (<metin-ne-mää: methodil-).

B) Birden fazla kelimedenden oluşan tamlama ya da deyimler:

a) Türkçe kelime+Türkçe kelime yapısındakiler: **konuş ver-** (<kon-(u)ş ver-: sohbet et-), **kıvrak boylu** (<kıv(ı)r-ak boy+lu: poslu), **kol ver-** (el ver-), **hıstırıcı baskı** (<hıstır-ıcı bas-kı: yoğun baskı).

b) Yabancı kelime+Türkçe kelime yapısındakiler: **Canavar Ayı** (ekim ayı (canavar: kurt)), **tipara gir-** (<tipara+a gir-: matbaaya sokmak), **hazlı yardım** (<haz+lı yardım: faziletli yardım), **dua kaldır-** (dua et-), **prost et-** (kolaylaştır-), **remont yap-** (tamir et-).

Bunlarda batı kökenli kelimelerle *prost*, *remont* birleşik fiil oluşturulmuş olması dikkat çekmektedir.

Bunlardan bir kısmında “et-” yardımcı fiilinden eklerle meslek adları türetildiği görülmektedir. “İsim+yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiilden türetilmiş isim isim olarak **terbiedici** “eğitmen (terbiye+edici)”, **vatizedici** “vaftizci (vaftiz+edici)” kelimeleri kullanılmaktadır.

Burada yabancı kökenli kelimelerin yerine Türkçenin imkânlarıyla türetilmiş kelimelerin kullanılması, Türkçe adına takdir edilecek bir husustur.

C) Bazı ekler Türkiye Türkçesinden farklı köklere getirilerek Gagauz Türkçesine mahsus kelimeler türetilmiştir:

-k> dur-(u)k,

-luk> hodul-luk,

-ş> tar-(a)ş, otur-(u)ş, halk topluşu,

-si> tit-si,

-ict> hıstırıcı baskı,

-çt> resim-ci (türkücü, üredici, ürenci, terbedici, vatizedici, yazıcı, yılaççı, önderci).

5. Ana Sözü gazetesinde diğer Türk şiveleri veya Türkiye Türkçesi ağızları ile ortak kullanımda olan kelimeler mevcuttur. Buradan tespit ettiklerimiz şunlardır:

A) Ağızlardan

a) Türkiye Türkçesi ağızlarından:

Şeramet “çalışkan (Kandıra)”, **sallangaç** “salıncak (Kandıra)”, **onuştan** “onun için (Kandıra)”, **sıbid-** “at- (Kocaeli, Samsun)”, **cıba** “ koyun derisi (Çanakkale)”, **yufkala-** “zayıfla- (Denizli, Rize)”, **ilkyaz** “ilkbahar (Kastamonu, Ankara, İçel, Muğla, Tekirdağ)”.

b) Rumeli ağızlarından; **te-te** “işaret zamiri (Rumeli)”, **islä** “güzel, iyi(Kosova)”.

B) Diğer Türk şivelerden: **duruk** “temiz, berrak>durug (Çağatay Türkçesi)”, **tepre-** “tepiş-, oyna-, (Kırım-Tatar Türkçesi (tepret-, yerinden oynatmak; tepreş-, tepren-, teprenti vb.)”.

6. Ana Sözü gazetesinde Türkiye Türkçesinde argoda kullanılan **ensele-** fiilini çağrıştıran **ense-** fiilinden türediği anlaşılan **enseyen** “yenen, galip”, **enseyiş** “zafer” kelimeleri ile karşılaştık.

7. Türkiye Türkçesinde **kaba**, **halk ağzı** vb. kategorilerde değerlendirilen bazı kelimeler, Gagauz Türkçesinde böyle algılanmamakta ve yazı dilinde standart olarak kullanılmaktadır: **laflık** “sözlük”, **kusurlu** “engelli”, **fasıl lafları** “bölüm sözleri”, **yalpak laf** “nazik söz”, **tarat-** “yen-”, **çiftit** “yahudi”.

Algı farklılığı Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin arasında da bu algı mevcuttur: “Dünya Garılar Günü: Dünya Kadınlar Günü”, “köhne: önceki, eski” vb.

8. Ana Sözü gazetesinde karşılaştığımız ay adları da ilgi çekicidir. Birkaçı dışında bu adlarda genellikle Türkçe kelimeler ile çiçek, canavar (kurt) vb. tabiatla ilgili isimlerin kullanıldığı görülmektedir. **Büük Ay** “Ocak Ayı”, **Kırım Ayı** “Aralık Ayı”, **Baba Marta Ayı** “Mart Ayı”, **Çiçek Ayı** “Nisan Ayı”, **Canavar Ayı** “Ekim Ayı”.

9. Gagauz Türkçesinde Slav dillerinin etkisi altında kelimelerde Türkiye Türkçesinde bulunmayan **erillik** ve **dişillik** vardır. Bunun Ana Sözü gazetesinde incelediğimiz sayılardaki örnekleri şunlardır: **resimci** “erkek ressam”, **resimciyka** “kadın ressam”, **türkücü** “erkek türkücü”, **türkücüyka** “kadın türkücü”, **üüredici** “erkek öğretmen”, **üürediciyka** “kadın öğretmen”, **üürenci** “erkek öğrenci”, **üürenciycika** “kız öğrenci”.

10. Bazen tamamen yabancı, bazen de Türkçe fakat Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir kelime ile bizdekilere benzer deyimler türetilmektedir. Kalıplaşmış bazı ifadelerde yabancı kelime ile Türkiye Türkçesinde bulunmayan Türkçe kelimeler kullanılmasının örnekleri de şunlardır: **bir minutluk susmak** “bir dakikalık saygı duruşu (Minut: dakika)”, **topracu ilin olsun** “toprağı hafif olsun (İlin: hafif, Türkiye Türkçesinde: toprağı bol olsun.)”: Buradaki *ilin* kelimesi *ilinet-* “hafiflet-” sözünde de geçmektedir.

11. Gagauz Türkçesinde bulunduğu halde Türkiye Türkçesinde kullanılmayan **deyni** “yani” edatı, anneye sevgi ifadesiyle hitabı vurgulayan **mali** ünlemi dikkat çekmektedir. Bunlardan *deyni* Türkiye Türkçesinde bazı ağızlarda *diye* anlamında kullanılmaktadır.

12. Gagauz Türkçesindeki bazı kalıplaşmış ifadelerde Türkiye Türkçesindeki kelimelere farklı anlamlar yüklenmektedir: **üüsek çorbacı** “çok zengin, mülk sahibi”, **kıvrak boylu** “boylu poslu”, **Çiçek Ayı** “nisan ayı” vb.

13. Meslek adları yapımında Türkiye Türkçesinden farklı kök veya ekler tercih edilmektedir.

A) Farklı kökten olanlar

a) Tek kelimelikler: **yılaççı**-eczacı (ilaçcı), **önderci**-yönetici, **yazıcı**-yazar, **zaamatçı**-işçi, **peetçi**-beyitçi.

b) Aynı kökten olan tek kelimelikler: **gözledici**-gözlemci, **susakçı**-susak: kabak cinsinden içi boş bitki.

B) Çok kelimeliler: **kultura zaametçisi** “kültür işçisi”, **bilim zaametçisi** “bilim adamı”, **bilim speşialist** “bilim adamı (uzman)”, **terbiedici** “eğitmen”.

14. Ana Sözü gazetesinin söz varlığında yabancı kök ve gövdelere bizde bulunmayan Türkçe ek ya da tersine Türkiye Türkçesinde kullanılan kelimelere batı kökenli ekler getirilmektedir.

A) Yabancı kelimelere Türkçe ek getirilerek türetilenler:

a) Tek kelimelikler: **zaamatçı** “işçi (zaamat+çı)”, **peetçi** “beyitçi (peet+çı)”, **laflık** “sözlük (laf+lık)”, **kusurlu** “engelli (kusur+lu)”, **payvantla-** “hayvanları ipe kazığa bağla- (payvant+la-)”, **hazlı yardım** “faziletli yardım (haz+lı)”.

b) Birden fazla kelimedenden oluşanlar: **patriotika akşiyası** “vatan hissesi (millî anma günü) (akşiya+sı)”, **bir minutluk susmak** “bir dakikalık saygı duruşu (minut+luk)”, **fasıl lafları** “bölüm sözleri (laf+lar+ı)”, **resimci şkolası** “sanat okulu(şkola+sı)”, **terbiedici** “eğitmen (terbi(ye)-ed+i+ci)”, **vatizedici** “vaftizci (vaftiz+ed+i+ci)”, **açılış şiridi** “açılış kurdelası (şirid+i)”.

B) Türkçede kullanılan kelimelere yabancı ek getirilerek türetilenler: **cihadist** “cihatçı (cihad+ist)”, **resimciyka** “kadın ressam (resimci+yka)”, **üürediciyka** “kadın öğretmen (üüredici+yka)”, **üürenciyka** “kız öğrenci (üürenci+yka)”, **türküciyka** “kadın türkücü (türküci+yka)”.

15. Buraya kadar belirttiğimiz kategorilere dâhil edilemeyecek iki kelime de “keman” anlamına gelen *kaus* sözü ile “yaşlı, tanınmış” mânâsındaki *kocamiti* kelimesidir.

SONUÇ

Bu çalışmada Gagauz Türkçesinde kavramların (çoğunlukla tamlamalarda) Türkiye Türkçesinden farklı kelimeler tercih edilerek aynı anlamda anlatıldığı, farklı bir fonetik görünüm içinde kullanıldığı, Hıristiyanlığa ait kavramların Türkçenin imkânlarıyla karşılandığı, Türkçe kelime ek ve gövdeleriyle Türkiye Türkçesinde bulunmayan kelimeler türetildiği, Türk şiveleri veya Türkiye Türkçesi ağızları ile ortak kullanımda olan kelimelerin kullanılabilir olduğu, coğrafi ve sosyolojik olarak iç içe ya da komşu olarak yaşadığı Rus, Rumen, Ukrain gibi halkların dillerinin etkisi altında kelimelerde Türkiye Türkçesinde bulunmayan erilik ve dişillik durumunun cinsiyet ayrımı için kullanıldığı, bazı kelimelerde tamamen yabancı ya da Türkçe fakat Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir kelime ile bizdekilere benzer deyimlerin türetildiği tespit edilmiştir.

İnceleme kısmında ele alınarak verilen örneklerde de Ana Sözü gazetesi yaşayan Gagauz Türkçesinin ne kadar kapsamlı bir söz varlığına sahip olduğunu ve çeşitlilik gösterdiğini birebir yansıtmaktadır. Bu Oğuz şivesinin kelime hazinesinin bir yönüyle Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ortaklık gösterdiğini, bir yönüyle de bulunduğu jeopolitik konumdan dolayı komşu yabancı dillerin etkisinde kaldığını görmekteyiz.

Ana Sözü gazetesinin incelediğimiz sayılarının söz varlığı, Gagauz Türklerinin yabancı kültürel kuşatılmışlıklarına rağmen Oğuz ve Türk kalmayı başarabildiklerini somut olarak yansıtmaktadır.

REFERANS DİZİNİ²

KELİMELELER	GEÇTİĞİ YER	KÜNYE	YIL
aar bir fikir	Prezentaşiyadan sora aar bir fikir	5-6/3	2014
acırgan	..acırganını bildirdi.	9-10/6	2014
açılış sözü	..açılış sözünü tutarkana:	21-22/4	2015
açılış şiridi	Çöşmenin açılış şiridini kestiler...	17-18/6	2016
ani	Bildirildi, ani Bütündünnä gagauzların IV. Cü Kongresi...	17-18/2	2016
ay-boba	Ay-Boba Mihail ÇAKIR...	7-8/2	2016
ba	Ba yazêriz o öndercilerin laflarından,..	17-18/2	2016

² Künye sütunundaki sayıların açıklaması şöyledir: 5-6/3 : 5-6. Sayı, 3. haber ya da metin.

baba mart ayı	... Baba mart ayında BEKİ OLABİLİR...	17-18/1	2016
başkasaba	Gagauziyanın, başkasabasının Komradın 227-ci yıldönümü...	17-18/2	2016
bekim	Kan su olmaz! Bekim : su kan olur mu!?	17-18/2	2016
betva et-	..., cannar betva ederlər.	17-18/3	2015
bilim speşialist	..Balkan uurunda bilim speşialistlər .	11-12/8	2016
bilim zaametçi	.. bilim zaametçi olarakçalıştı.	15-16/6	2016
bir minutluk susmak	..teklif etti, bir minutluk susmaklan anmaa şehitleri,..	17-18/5	2016
bitki	Bitki dä da salüt yapıldı.	11-12/1	2016
büük ay	... Büük ayında GHT delegaşiyası..	2/1	2012
büük horu	Onda vardı oyun da, türkü da " Büük Horu " da.	17-18/8	2016
canavar (kurt) ayı	Moldova Prezentin seçimneri Canavar ayın (oktäbri) 30-da	17-18/2	2016
cıba	...ölä FİKAARA, ölä CİBA ..	5-6/1	2016
cihadist	..ya da cihadist olan tek kişiler yapacak.	13-14/2	2016
çifit	..mordvalar, tatarlar, çifitlar h.t.b.	3-4/4	2016
çiçek ayı	.. Çiçek ayın (aprel) 7-dä Ay sinod azası oldu.	17-18/7	2016
dädu	..puluktan, dädu muz...	13-14/4	2016
deyni	..ilişkileri kurmaa deyni..	17-18/4	2016
donakla-	..Gagauz aulunu bu yıl donakladılar .	17-18/7	2016
donaklı	...bol bol donaklı .	5-6/7	2015
dua kaldır-	.. dualar kaldırılısı ana dilindä.	11-12/7	2016

duruk	..hem duruk suyunu insannara verer.	17-18/6	2016
enseyen	... yarışmasında enseyeni ayıracekler.	15-16/2	2016
enseyiş	..Zafer Bayramında (Enseyiş Yortusunda) Komradın...	17-18/1	2016
etnikarası	..Moldova'nın etnikarası ilişkilär Departmentın öndercileri.	17-18/7	2016
fasıl lafları	I-ci turdan sonra ortada fasıl lafları gezmää başladı...	15-16/2	2016
gercikli	Hem kızların rubaları gercikli türde renktä..	5-6/4	2016
gözledici	..zaametçisi hem gözledici ..	15-16/5	2014
hacker atakası	Saytımıza genä hacker atakası!	1-2/1	2015
halk topluşu	Danışma artık Gagauziyanın Halk Topluşuna verildi...	11-12/2	2013
hazlı yardım	Kıpçaa " hazlı yardım " maşinası	19-20/3	2015
hıstırıcı baskı	..ani bu hıstırıcı baskıya karşı..	5-6/4	2015
hodulluk	..hem hodulluklan karşıleêr..	9-10/5	2016
ilinet-	..yaşamalarını ilinetmää deyni.	5-6/4	2016
ilkyaz	..kışın mı, ilkyazın mı, yazın mı...	9-10/7	2016
islää üürenmäk	islää üürenmäk için vıpusniklerä baaşışlar veridi	11-12/2	2016
kablet-	.. bilim adımı kabletti .	15-16/6	2016
kantarla-	..artistliini 9 kişilik juri kantarladı .	13-14/8	2016
kauş	..kaval, gayda hem kauş .	3-4/5	2016
kırım ayı	.. Kırım ayın (dekabri) 15-dä küçüklär..	1-2/3	2016
kıvrak boylu	Orta yaşta hem kıvrak boylu .	3-4/7	2015

kiyad	..Antologiya kiyad ına prezentaşiyası oldu.	17-18/6	2016
kocamiti	.. ani kocamiti Türkiyenin lideri hem prezidenti, sadâ onnarı...	11-12/1	2016
kof laf	..üünmä, çok kerä boş hem kof laflar ..	5-6/3	2015
kol ver-	..jüri tarafından tele hem radio kolverimnerindä ..	5-6/7	2015
konuş ver-	..vlah yortulu konuş verdi .	21-22/5	2015
kultura zaametçisi	Onnar “Gagauziyanın kıymetli kultura zaametçisi ” oldular.	15-16/4	2014
kusurlular	Kusurlular yardım için..	11-12/5	2016
laflık	..hem 1938-ci yılda Laflık gagauzca (türkçä)...	7-8/2	2016
makar ki	Makar ki onnar küçük yaşta,..	9-10/7	2015
mali	..dua ederiz analara hem malilerä , karılara, gelinlerä..	5-6/1	2016
mayıllık prizı	Siiredicilerin mayıllık prizini kabletti.	13-14/3	2015
metinnemää	.. metinnemää bizim halkımızı..	7-8/6	2016
nacakle-	.. nacaklêêrlar hem bıçaklaêêrlar.	13-14/2	2016
nesoy	.. nesoy sa bilgilär..	5-6/2	2016
ödek	.. ödek , şarap yada para:..	1-2/4	2016
önderci	... Gagauziya öndercileri ...	15-16/1	2016
patriotik duygu	.. patriotik duyguları olêrlar..	17-18/7	2015
patriotika akşiyası	“1418 günnän gecä” patriotika akşiyası	9-10/3	2015
payvantla-	Başkanı köstekleyämesinlär, payvanlayamasınnar .	5-6/4	2015

peetçi	..akademik, peetçi , dramaturg...	11-12/6	2016
plonar oturuşu	..ilk günündä plonar oturuşu geçti.	17-18/5	2016
prost et-	.. bizi prost etsin dileeriz.	15-16/7	2015
remont yap-	..enilanmäk hem remont yapıldı.	9-10/3	2015
resimci	.. resimci şkolasının üürencileri...	2/4	2012
resimci şkola	Valkaneş resimci şkolasının sergisi	15-16/5	2016
resimciyka	Genç resimciykanın ilk sergisi	13-14/6	2015
sallangaç	En küçüü taa sallangaç taydı.	5-6/7	2016
sevinmelik	-Todur büük sevinmelik var!..	5-6/2	2015
sıbid-	..onnar kuruyêr da sıbidilêrlar .	15-16/5	2015
soruş	Soruşlar sincir gibi...	5-6/1	2015
susakçı	..kilimcilär, susakçılar , kürkçülär..	9-10/1	2016
şansora	Şansora geldi sevda, sen onu kanlet	9-10/7	2016
şeramet	Şeramet	11-12/7	2016
şükür et-	.. şükür etti soydaş türk halkına...	17-18/4	2016
taraş	..Todi batüylan maana " taraş ".	13-14/7	2016
tarat-	..”Saksan” 0-2 tarattı .	13-14/8	2015
tepremek	insannarın dolayında tepremeklär ,.	11-12/2	2016
terbiedici	Gagauzyada " Yılın Terbiedici ".	3-4/3	2015
te-te	.. te-te hazırđı kopsun.	5-6/7	2016
tipar	..kiyatların tipardan çıkması..	15-16/6	2016
tipara gir-	..Antologiyası tipara girdi .	3-4/5	2015
tiparla-	..ilkin 1328-ci yılda tiparlanan ...	7-8/4	2016

titsi	.. titsi hem kannı bir tarakt..	13-14/2	2016
topracı ilin olsun	Topracı ilin olsun.	17-18/8	2016
türküciyka	... ensedi türküciyka Kırgızistandan..	1-2/1	2016
üstolan durum	.. üstolan durumu kuruldu.	13-14/1	2016
üüredici	..yada üüredici hem şkolanın direktoru.	1-2/2	2015
üürenciyka	Ondan sonra da üürenciyka ..	17-18/4	2015
üüsek çorbacı	.. üüsek çorbacı lara da yazı yazdılar.	1-2/3	2015
vatizedici	.. Vatizedici klisesinin Kurbanı	1-2/1	2015
yalpak laf	..tatlı dil hem yalpak laf ..	5-6/1	2016
yazıcı	.. yazıcı yı, dramaturgu..	15-16/6	2016
yılaççı	..matematiklär, yılaççılar , poetlär..	3-4/5	2015
yufkala-	..bizim katkımız yufkalanacak .	3-4/2	2015
zaametçi	.. lişeyin zaametçiler ..	17-18/5	2016

KAYNAKÇA

AGAR, Dr. Mehmet Emin, Kırım Türkçesi Kılavuzu, İstanbul, 1991 (Kendi Yayını).

AKALIN, Şükrü Halûk; Türkçe Sözlük (11. Baskı), TDK Yayınları, Ankara, 2011.

ALTAYLI, Seyfettin, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü II, MEB, İstanbul, 1994.

Ana Sözü Gazetesi (2012-2016 sayıları).

ANZERLİOĞLU, Yonca, “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri”, Bilig, 2006: 31-51.

ARGUNŞAH, M., GÜNGÖR, H., Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

ARGUNŞAH, M., GÜNGÖR, H., Gagauzlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.

BULUT, Yrd. Doç. Dr. Remzi, “Karadenizin Öteki Yakasındaki Türkler “Gagauz Türkleri”, *Ayrıntı – Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi-*”, C. 4, S. 42 (2016), s. 59-65.

- ÇENELİ, İlhan, Kırım-Tatarcasında Yapım Ekleri, (Çeviren) Mustafa Argunşah, TDK, Ankara, 1997.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (Editör), Türk Lehçeleri Grameri, Akçay Yayınları, Ankara, 2007
- KARAAĞAÇ, Günay, Türkçenin Ses Bilgisi, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.
- KARANFİL, Güllü, Gagauz Leksikologiyası, Bengü Yayınları, Ankara, 2013.
- KARPAT, Kemal H., İslam Ansiklopedisi, “Gagauzlar”, <http://www.islamansiklopedisi.info>, Tarih: 11 Nisan 2017.
- KAYNAK, İ., DOĞRU A., Gagauz Türkçesinin Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- KURT, B. (2017). “Türk Soylu Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Sözlü Anlatım Çalışmalarının Konuşma Becerisi Değerlendirme Ölçeğine Göre Analizi: Gagauz Örneği.” *Journal of History Culture and Art Research*. 6 (2), 358-384.
- ÖZKAN, Nevzat, Gagauz Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara, 1996.
- YAVUZ, Nuri, “Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar (Hamdullah Suphi Tanrıöver And Gagauz)”, *Akademik Bakış Cilt 4 Sayı 7 Kış 2010*.